

LA REVISTA «ESTUDIS D'HISTÒRIA ECONÒMICA»

Miquel Àngel Casanovas i Camps

Edita: Grup d'Estudis d'Història Econòmica.

Edició, distribució i subscripcions: Prens Universitaria - c/Terra Santa, 5 - 07001 Palma.

L'any 1986 fou fundat a Mallorca el Grup d'Estudis d'Història Econòmica (GEHE), amb l'interès per compartir la discussió de lectures concretes, debatre sobre recerques en curs, l'afany per estimular línies de futures investigacions i la voluntat de crear un col·lectiu de debat, crític, alternatiu als enclavaments acadèmics. El GEHE és format per un grup d'historiadors joves, alguns d'ells professors de la Universitat de les Illes Balears, com Gonçal López Nadal i Carles Manera Urbina. També formen part d'aquest grup Andreu Bibiloni, Miquel J. Deyà i Jerònia Pons.

Un any més tard, de l'empenta del GEHE, naixia la revista «Estudis d'Història Econòmica» sense cap suport institucional, però que, afortunadament, s'ha consolidat com a publicació estable, amb periodicitat semestral. Fins a l'hora d'escriure aquestes retxes, s'han publicat vuit números, en els quals, a més dels components del GEHE, han col·laborat importants autors de l'Estat espanyol (tals com Eloy Marín Corrales, Alfons Barceló o Enric Tello) i estrangers (autors com Immanuel Wallerstein, Jerzy Topolski, E.A. Wrigley i Alberto Tenenti no necessiten presentació).

Els treballs publicats fan referència, òbviament, als aspectes més variats de la història econòmica, tant d'investigació com teòrics i metodològics. Dins l'espectre cronològic, atesa l'especialització

dels membres del GEHE, la majoria d'articles es refereixen a les edats moderna i contemporània, amb una mancança relativa d'aportacions sobre prehistòria, antiguitat i edat mitjana.

Però si parlem aquí de la revista «Estudis d'Història Econòmica» és, a més de l'interès intrínsec d'alguns dels treballs publicats, per haver-hi algunes col·laboracions d'autors menorquins, tals com Josep Portella, Jaume Sastre, Amador Marí i, finalment, de qui signa aquest article. Passarem a comentar-los atenent-nos a l'ordre cronològic de llur publicació.

Josep Portella Coll publicà, al número 1989.1 (pàgines 63 a 70), un article titulat «Consideracions sobre la repercussió econòmica a Ciutadella de la pesta de 1652», en el qual reflexiona sobre l'impacte econòmic de l'epidèmia que aquell any asotà l'antiga capital menorquina. Les fonts bàsiques utilitzades per confeccionar l'estudi són de base cadastral, els manifestes de béns. Portella observa la incidència de la pesta a Ciutadella i la considera un factor important en el creixement polític i administratiu de Maó. És important recordar aquí que la resta de l'illa no es veié afectada per l'epidèmia que, d'altra banda, causà estralls a molts indrets de la Mediterrània Occidental.

L'autor conclou que, mentre Ciutadella s'empobreix a causa de l'epidèmia, troba greus problemes per a reaccionar i la societat, desigual, es desequilibra més; a Maó es comprova una reacció contrària: hi ha un procés d'enriquiment i augment dels contribuents, de reforçament de la capa

burguesa i equilibri de les riqueses. A tot això, hi caldria afegir la qüestió demogràfica i moral, per la qual cosa, afirma Portella, la pesta de 1652 pogué influir més del que sembla en el canvi del centre de gravetat polític de Menorca.

Personalment, he d'afegir que aquesta hipòtesi de Portella és prou interessant, encara que seria convenient consignar que la pesta de 1652 fou per a Ciutadella la culminació d'una decadència iniciada molt abans, amb l'alentiment del comerç, els efectes perniciosos que tingué sobre l'economia local la revolta catalana de 1640, l'aristocratització progressiva de la burgesia ciutadellenca i, en definitiva, la crisi general del segle. Després de 1652, Ciutadella s'anà recuperant, certament, dels efectes de l'epidèmia, i gaudí altra vegada d'una certa prosperitat i del comerç cap a finals del segle. Prosperitat, però, que no fou suficient per a recuperar el terreny perdut davant Maó.

Al número 1989.2 trobam dos articles. El primer és de Jaume Sastre Moll, titulat «La exportación de sal y pez de Ibiza, 1327-1343» (pàgines 49 a 71). En aquest treball, Jaume Sastre tracta sobre l'actiu comerç de sal d'Eivissa, centrant-se en el període de regnat de Jaume III de Mallorca, i comptabilitza fins a 132 il·lencies d'exportació. La sal era un producte important dins les economies precapitalistes, derivada de la necessitat de conservar alguns aliments (especialment carn i peix), a més de la seva utilització com a condiment, i la seva importància en l'adob de pells, cuiros, etc. Així, la sal produïda a les salines eivissenques fou un important reclam que contribuï a augmentar l'actiu comerç que, necessàriament, circulava per les Balears.

D'altra banda, la producció era controlada per la monarquia mitjançant prohibicions, encara que monopolitzada, en ocasions, per alguns nobles i mercaders —insulars o estrangers— que en controlaven la revenda. La sal eivissenca era consumida a les mateixes illes i l'excedent s'exportava a Gènova, Venècia i Nord d'Àfrica, principalment. Encara que les embarcacions que exportaven tal producte eren majoritàriament catalano-mallorquines, la major part de sal era nollejada en naus genoveses i veneçianes, de molta més capacitat. Això redundava en un aprofitament major del benefici, mentre que els illencs, incapaços de crear una indústria de la sal, veieren minvar llurs guanys quan les dificultats polítiques frenaren el trànsit marítim.

A més de la sal, Sastre fa esment a les exportacions eivissenques de pega, utilitzada per a calafatejar embarcacions i, si era de bona qualitat, per a la fabricació de vernís. Encara que aquest producte no era objecte d'un comerç tan actiu com el de la sal, la seva importància relativa no era gens menyspreable.

Al mateix número 1989.2, Amador Marí presenta l'article «El comerç de blat al port de Maó (1792-

1802)» (pàgines 133 a 157). Dins la seva línia d'investigació del comerç de finals del segle XVIII i començament del XIX, l'autor ens introdueix dins la problemàtica del dèficit crònic de la producció bladera illenca, la qual cosa obligava a realitzar importacions regulars. Precisament, la problemàtica dels dèficits bladers ha estat marginada dins la historiografia menorquina tradicional, fora de les referències catastrofistes de les males anyades. Ara bé, si els dèficits de producció bladera eren estructurals durant les edats mitjana i moderna (en podríem exceptuar les darreres dècades del XVII i les primeres del XVIII, quan, fins i tot, s'exporten excedents), en el període que estudia Marí no tan sols s'importa blat per al proveïment de l'illa, sinó que el port de Maó era un important centre reexportador de cereals.

La documentació analitzada es fonamenta en el registre de patents de Sanitat. El blat ha estat sempre una mercaderia especialment intervinguda per les autoritats locals per constituir la base de l'alimentació humana. Així, els empleats de Sanitat, en formalitzar el registre de patents, donen del blat una informació més precisa que de la resta de productes, per tal de prevenir el dèficit crònic de l'illa. Però també ho fan atesa la procedència magrebina i otomana de la majoria dels vaixells, d'on s'exigeix amb major rigidesa la patent sanitària, atesa la creença que la pesta hi era endèmica.

L'autor analitza el paper de la Universitat dins el comerç blader, el mercat local del blat i el lloc que ocupa el port de Maó dins el comerç d'aquesta mercaderia. És especialment important la funció del port maonès com a centre redistribuidor: sols una tercera part de les importacions de blat era consumida a Menorca, mentre la resta era exportada a altres mercats, especialment a Catalunya, Mallorca i Alacant-Cartagena. D'aquests, Catalunya era el mercat més important, on es dirigit el 31% dels vaixells documentats. No és tan clara, però, la procedència del blat importat. La major part de les dades es refereixen als països musulmans, però, com apunta Amador Marí, és probable que les autoritats sanitàries, en prestar més atenció a la procedència d'aquests països, deixessin d'enregistrar la corresponent a altres zones (Itàlia, països nòrdics, etc.). L'article conclou fent una valoració del paper de Menorca dins el comerç a la Mediterrània, activitat aquesta fonamental per als menorquins.

Qui subscriu aquestes retxes és l'autor del darrer article sobre Menorca publicat a la revista «Estudis d'Història Econòmica», aparegut a l'últim número, 1991.1 i titulat «Els manifestes de béns com a instrument de fiscalitat» (pàgines 61-78). Els documents de tipus fiscal són força interessants com a font històrica, especialment en èpoques que hom denomina pre-estadístiques. Tals fonts permeten estudiar la situació econòmica i social a partir de llistes de contribuents i patrimonis —cas de tributs directes—

o la producció i comercialització —Imposts indirectes—. Els manifestes de béns són, a Menorca, un tipus de documentació que, pel seu caràcter serial, exhaustiu i d' abast insular, és ben digne d' ésser tingut en compte per l' investigador. Això sense oblidar que es conserven als arxius illencs des de 1563 (el primer que trobam després de la destrucció de Ciutadella l' any 1558) fins ben entrat el segle XIX.

Amb aquest article, la meva pretensió era oferir a l' especialista una anàlisi de caire fiscal, d' una banda, i les possibilitats i mancances de la utilització del manifest com a font històrica, de l' altra. Així, el treball ofereix un intent de sistematització del sistema tributari de l' Antic Règim, que he dividit en impostos sobre la producció (delmes), tributs directes (talla), tributs indirectes (sobre transmissions, consum, comerç exterior) i taxes i contribucions diverses. A més, cal considerar que eren tres les administracions que recaptaven els tributs: el Reial Patrimoni, la Universitat General de Menorca i les universitats particulars de cada terme. Tot això fa que el sistema tributari d' Antic Règim constitueixi una teranyina de difícil comprensió per a les persones no avesades, per la qual cosa no és estrany trobar autors que n' han fet una utilització incorrecta.

Caldría matisar, però, que alguns tributs no ho eren *sensu stricto*, sinó que constituïen, legalment, drets senyorials, com els delmes i lluïsmes. Ara bé, en la pràctica eren impostos i, per tant, un element més de la fiscalitat, i així ho he considerat.

Dins els impostos directes, el principal era la talla, gestionat per les universitats particulars de cada terme, i constituïa un de llurs principals recursos. En síntesi, la talla era un impost extraordinari que gravava el patrimoni dels contribuents, fossin aquests persones físiques o heretats. El manifest era, simplement, el suport cadastral que servia de base per a l' aplicació de la talla, un cop la universitat aprovava el tipus impositiu. En l' article faig un resum dels orígens de la talla, l' estudi dels subjectes passius de l' impost, les formes de determinació de les bases imposables i els criteris de valoració, les deduccions i el frau fiscal. El treball conclou amb unes reflexions sobre el manifest de béns com a font històrica.

Fins aquí hem repassat l' aportació menorquina a la revista «Estudis d' Història Econòmica». Tan sols resta desitjar, des de «Meloussa», una llarga vida a aquesta publicació, i que segueixi comptant amb la presència de col·laboradors menorquins.